

es seu coll / d'assuaquí fins an es moll, / i ha hagut de *pitjar* sa passa!», Bart. Ferrà (*Es Baül de Madò Banaula, IdOr XIII*, 159). «Nosaltres prou aviats que som d'enviar-los totes les *Lletres* que'ns demanen, i d'encoratjar-los, tan *pitjat* com sabem», AMAlcover ⁵ (BDLC vi, 173).

En català central, almenys, el sentit d'aquest mot ha acabat per concretar-se sobretot en 'prèmer, comprimir', si bé en la ploma dels més conscients de la llengua es percep encara el matís de força intensa, ¹⁰ dura: «La tardor --- mentre, en les valls més tèbies les violetes tornen a *pitjar* per treure el cap enfora ---», Maragall (carta sobre Serra i Boldú, 1903, O. C. I, 826b). «Ja feia anys que se la duïen votada, i a cada aplec, la sorda rivalitat *pitjava* la tirria en les en- ¹⁵ tranyes», Coromines (*L'Avi dels Mussols VIII*, en *JApòstol*, p. 171).

L'acc. 'apuntalar', que hem registrat des del S. XIII, sense florir gaire, no deixà de mantenir-se: «*Pijada*: fulcita; ut tenui tibicine fulcita; Virgilius, iv Eneidos, ²⁰ *Athlantis duri caelum qui vertice fulcitis*», JoEsteve (0-8-4). Però és més aviat l'altra orientació semàntica 'pressionar' la que persisteix, pura o un xic decantada: «*pitjar* ab massó: pavió; *pitjar* recalcant: stipo», Busa- ²⁵ N. (E-III-1); a l'Alt Pallars la seva vida agrícola fa que, des del cas freqüent de pressionar la palla d'un carro, el fenc d'uns arguenells o l'herba d'una pallissa, es passí a 'fer baixar, *pitjar* avall', en ús transitiu o reflexiu: «la boira és una broma que 's va *piçan*» i pot acabar per marcar sobretot el mer descens, en ter- ³⁰ mes puixants: «Des del pic de Certascan la serra *piçe* cap a Guerosso i torne a puïar al turó de l'Estanty Xic» Tavascan (1934).

La clau de l'etimologia d'aquest verb està en el substantiu *pitja*, que té una formació ben comprensible. ³⁵ El significat d'aquest apareix també desdoblant en dos grans brancs. Com a més notable i nou ens interessa el que al mateix temps és més antic: en els *Costums de Tortosa* val per 'llaç, parany per agafar animals': «Qui para *piges*, cepons, laços o altres ginys per pendre bèsties o aus feres, en honors on les gens solen passar ab bestiar, e --- bèsties masedes que sien de ⁴⁰ domèstica natura caen e y moren, és tengut d'aqueles a emenar a lur senyor --- si doncs no-u aurà feyt cridar --- públicament, que tot hom, que-s quart d'aytal ⁴⁵ loc, que *piges* hi ha parades o altres ginys» (II, § 12, 2; ed. 1539, 32; Ol., 141). Ja veurem que aquest significat ha deixat rastre evolucionat en diverses accs. modernes, i reapareix intacte, si fa no fa, en parlars veïns i molt afins del nostre.

Sens dubte es presenta més vistent l'altre matís semàntic. *Pitja* en el sentit de 'puntal, estaló': «les cerimònies no són sinó estalons qui sostenen l'om, axí com sostenen la casa --- Si ací ha hun alberc e vol ⁵⁵ caure, çquè fa lo senyor del alberc, per ço que-s sostingue? Met *piges* e estalons qui sostenen l'om, tants com mester és: axí ho feren los Sants Pares, per ço com sabien que les persones eren inclinades a pecar --- les cerimònies no són sinó *piges* o estalons», StV- ⁶⁰ centF (*Serm.* I, 286.16). És el sentit que registra Busa-

N. (1507): «*pitja* de edificis: profultura», «*pitja* per sostenir paret: tibicen» (E-III-1). Sobretot en el segon matís el mot s'ha mantingut en una àmplia zona de les terres del Migjorn, car això vol dir Mestre i Noé en definir el tort. «*pitja*: puntal travesser» (BDC ^{III}, 105); i amb aquest sentit el mot s'estén des de la Conca de Barberà fins a Val. i Alcoi (*AlcM*, § 2).

Degué arribar abans fins als Pirineus car s'hi ha mantingut en els parlars fronterers del cat., arran de Cerdanya: a l'Alt Arieja, amb l'apitxament que allí sofreix sovint la -j- i amb el canvi normal de -a en una -o (localment tancada fins a *y*): «quan una biga [a les bordes i cases rústiques] és molt llarga, sovint l'apuntalen per mitjà d'una *piço*, o sigui un puntal de fusta («Holzpfleiler») que descansa sobre un sòcol de pe- ^{dra}, i a Le Pech (a uns 18 km. de la frontera andor- ^{rana} *piçu* f. té de més a més el sentit de «pfahl» (estaca o aspre), Fahrholz (W. u. W. *Hoch-Ariège*, 24, 66); es deu estendre més enllà cap al NO., car Gas- ^{cunya} endins el retrobem convertit en un masculí: «*piecb*: appui, étai, soutien d'une chose qui tombe ou menace de tomber» (Métivier, *Agriculture des Landes*, p. 737); però així com els parlars de l'Alt Arieja, fron- ^{terers} del català, reduïxen com nosaltres el diftong ^{zé a i} davant palatal, el gascó el manté en la forma eti- ^{mòlgica}; en efecte: Comenge «*piejà*: étaier, appuyer; *piejo*: étaie, accotoir» (Dupleich, *Pat. StGaudens*). Anem veient, doncs, que el mot tingué de primer ^{una è}.

Tornarem tot seguit al substantiu, però mentrestant ^{notem} ja que el sentit de 'apuntalar' tingué altres con- ^{seqüències} en el derivat verbal, i particularment amb ^{el matís} del puntal o aljuva oblic que fa fort prement ^{o pitjant} des d'un costat, el «puntal travesser» del lexi- ^{cògraf} tortosí: «--- Interrogats los Mestres e Obrers --- ^{de la obra} de la Seu de Gerona --- Johannes de Xulbe ^{lapiscida} --- ecclesiae Dertusensis --- interrogatus si ^{per ---} encastar sobre lo capitell del pilar qui és sobre ^{la truna} --- seria perill naffrar lo dit primer pilar o no, ⁴⁰ ^{dix} que no és perill algun, axí emperò que en aquell cas los arcs fossen ben encindriats e ben *pitjats*, en tal ^{forma} que no poguessan empènyer» a. 1417 (Delibera- ^{cions} del Capítol de Girona, Villanueva, *Vi. Lit.* ^{XII}, 328.9); car es tracta d'evitar que «no poguessan ⁴⁵ empènyer»: doncs, pressió lateral. Així hi hagué també *bancs pitjats*, o sigui apuntalats o pressionats ^{lateralment}, perquè no es tombin o decantin: «moltes ^{coses} que prenen moltes gens, qui han fetes infini- ^{des} artelleries, com són bancs *pijats*, scales, infinits ⁵⁰ seps ---» en un atestat de 1463, extret del procés del Príncep de Viana (referent a les lluites contra Joan Sens-Fe), *CoDoACA* XXI, 248.

Es comprèn, doncs, com des de la idea de 'puntal' ^{s'arriba} fàcilment a la idea de 'pressionar'. Però també ^{hi contribuïa} l'acc. 'llaç, lligam que captura', car sub- ^{jecta} l'animal, tal com Pere el Gran prengué cura de ^{pitjar}, o sigui en el fons 'subjectar', la casa reial de ^{Castella}, emparant-se dels Infants de la Cerda: com ^{diu} abans Muntaner, amb vistes a la intervenció a ^{Sicília} «s'asseguraria de la casa de Castella» (Casac.